

ЕТИЧЕН КОДЕКС

НА СЪЮЗА НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Съюзът на учените в България, в страна вече член на Европейския съюз, приема настоящия кодекс, като споделя общата загриженост за академичния морал в научната общност. Възприема принципа, че без спазване на този морал не може да има ефективна научна и учебно-възпитателна дейност, която да е в съзвучие с утвърдените в европейската и международната научна общност хуманистични ценности.

Правилата на този кодекс се отнасят за членовете на СУБ по въпроси, свързани с морала при:

- съвместното търсене на научни истини;
- взаимоотношенията в научните колективи и между отделните учени;
- дискусиите, посветени на научните проблеми;
- теоретичната и експерименталната изследователска дейност;
- социалната отговорност за приложенията на научните резултати;
- обществените задължения и отговорност на учения.

Моралът като един от основните регулатори на научната дейност ще придобива нарастваща роля и значение при нея в Европейския съюз и в страните, членки на европейската общност.

Съюзът на учените в България смята, че от съществено значение за академичния морал е спазването на етичните принципи и правила в няколко основни области и по-конкретни направления:

I. МОРАЛНИ НОРМИ ПРИ НАУЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ:

1. Науката и обективната истина.

- Основната цел на учения е търсене на обективната истина. В изследователската си дейност той трябва да се стреми към аргументирано доказване на издигнатите от него хипотези, и стигане до съответни изводи и заключения. Недопустими са непроверени и неаргументирани изводи, както и тълкуванията и използването резултатите за частни или групови интереси, в ущърб на хуманното предназначение на обективната истина.

2. Ефективна научна дейност.

- Ученият следва да осъществява **ефективна** научна дейност, като провежда задълбочени и всеобхватни изследвания за достигане до обективната истина и за установяване на убедително и трайно ново

познание, за обновяване и обогатяване на знанията за изследвания обект, в полза на обществото

- Висша ценност при съвременната наука е знанието да се развива и обогатява чрез **оригинални приноси**. Особено ценни са те ако намират приложение и са полезни за обществото. Нужни са специални грижи за изследвания, които имат престижен статус и водят до приноси в съответната научна област, заслужаващи: високи оценки; възможности за растеж и насърчения за работа; поощряване и награждаване (морално и материално); защита от научната общност.
- Ученият е длъжен да сигнализира за негативни прояви в своята професионална област, затормозяващи ефективната научна дейност: за псевдонаучни теории и твърдения, относно непроверени и съмнителни данни, непозволено ползване на чужди текстове и резултати (**плагиатство**), което е едно от най-големите престъпления и от морална гледна точка.

3. Достоверни научни публикации.

Едно от средствата за популяризиране на постигнатите научни резултати са публикациите в научния печат, както и в отделни издания.

- Авторите носят, освен пряка професионална, и морална отговорност за достоверността на научните си публикации:
 - както относно публикациите с оригинални приноси (оповестяващи нови научни постижения);
 - така и за тези, посветени на опровергаване неприемливи теории и твърдения, обвинения в плагиатство и др.

Недопустимо е да се фалшифицират данни и резултати при изследователската дейност.

4. Обективно рецензиране.

- Важно значение за успешното развитие на научната дейност имат рецензиите. Авторите на рецензии носят същите отговорности (професионална и морална), както и при научните публикации. Присъствието на оценката при рецензиите е респектиращ момент, водещ до нарастване на отговорността на автора.
- Рецензиите следва да бъдат компетентни и задълбочени. Те трябва да се основават единствено на преценката за реални, за обективни качества и резултати на научните трудове: без да спестяват както положителните качества и резултати, така и недостатъците на трудовете.
- Рецензиите не трябва да преследват злепоставяне на авторите или колектива, в който те работят, не бива да допускат предубеждения или негативни личностни настроения.

II. МОРАЛНИ НОРМИ И ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ПРИ НАУЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

5. Взаимоотношенията между учените.

- Ученият трябва да проявява **почтеност и коректност** в отношенията си с останалите колеги, включително и с конкурентите си. Той следва да уважава приноса и приоритета на предшестващите го изследователи, работили в същата научна област.

Не се допуска под каквато и да е форма присвояване на чужди научни постижения, отнемане на чуждо авторско право (плагиатство), “кражба” на чужди идеи, фалшифициране на чужди трудове и др.

- Стремещът на учения да изпревари своите колеги в получаването на нови научни знания и в постигане на признание от научната общност и от обществото не бива да го противопоставя на общите интереси, основани на авторитета на науката и на академичната автономия, които изискват сътрудничество и взаимно уважение.

6. Съавторството при научната дейност.

- При съвместна научно-изследователска дейност етично е да се определя реалният принос на всеки изследовател, съобразно извършената от него работа. “Почетно” авторство е недопустимо.

Като **съавтори** се посочват лица, които имат реален принос за провеждане на изследването, за получаване, анализиране и тълкуване на резултатите, или за написване на съответния авторов текст, и ако другите съавтори са дали съгласието си за това и за публикуване. Подкрепата от други звена и лица, както и от членове на ръководството на съответната научна организация може да се отразява като изказване на благодарност, но това не ги прави съавтори.

7. Научните дискусии.

- Съществена роля при научните изследвания имат научните дискусии. Академичният морал изисква да се дискутират идеи, а не личностни характеристики, да се прилагат аргументи, теоретични обяснения, а не персонални характеристики и квалификации.

Значимостта на идеите, тезите, резултатите не трябва да се определят от научните степени и звания на авторите, от възрастта и положението им в научните среди и в обществото, а от силата на научните им доводи. Универсалните оценъчни критерии се установяват чрез консенсус от научната общност.

8. За обективна научна критика.

- Академичната етика предполага отзивчивост и толерантност към критичните мнения и съмненията на други учени относно използвани методи и постигнати резултати. Наличието на **безпристрастна и обективна оценка** е неизменно морално задължение на научната общност. Проявите на завист, злоба, недоброжелателност и корупция са несъвместими с академичната етика.

9. Ръководството на научните институции.

- Задължение на **ръководителите на научни колективи** е да следят за спазването на академичния морал в тях. Те трябва да осигуряват правилна организация за научна дейност и да дават личен пример за активна морална научно-изследователска работа и поведение.

Особени грижи са нужни при подготовката на младите изследователи и за стимулиране на тяхното възходящо развитие, ако съществуват обективни възможности за това.

Ръководителите на научните институции, съвместно с държавните органи, трябва да осигуряват условия за плодотворна организация и функциониране в няколко направления.

- Третиране на изследователите като професионалисти, неразривно свързани с формирането на брутния вътрешен, европейски и световен продукт.
- Използване на всички форми на мобилност, които да гарантират устойчиви режими за израстване, професионално развитие и утвърждаване на изследователите.
- Качествено и своевременно възпроизводство на научния кадрови потенциал в институцията, в региона и отрасъла, в държавата и общността, към която принадлежим.
- Спазването на мандатността и другите цивилизационно утвърдени изисквания при ръководството на различните научно-изследователски институти и висшите училища, което е изключително важен не само правен, но и морален проблем.

Неспазването на тези принципни положения е грубо нарушение на академичния морал и в този смисъл може да се разглежда като сериозно пренебрегване на най-значими етични норми и правила.

Формалното, **повърхностно обсъждане** на трудовете на научните работници, предхождащо приемането им за печат, е грубо нарушение не само на трудовата дисциплина, но и на изискванията на академичната етика. Морална отговорност за това носят най-вече ръководителите на научните институции и колективи.

Необходимо е в научните общности да се гарантират условия за добросъвестно, научно обективно участие на учените в различни конкурси за разработване на проекти, разпределение на субсидии и придобиване на

научни степени и научни звания. Неаргументираното елиминиране на участниците в конкурсите е недопустимо.

10. Моралът при емпиричните изследвания.

- При разнообразните емпирични (социологически, психологически, правни, педагогически, етнографски и др.) изследвания, при които **субект е човекът**, от когото се събират определени данни, не бива да се допуска каквото и да е накърняване на конфиденциалността или неуважение към правото на личен живот, достойнство и душевен мир.

III. НАУКА, ЛИЧНОСТ, ОБЩЕСТВО

11. Социалната отговорност на учените за резултатите от техните изследвания. Хуманизация на науката.

- Учените носят социална отговорност за резултатите от техните изследвания. Те имат моралното задължение да насочват и съдействат за **хуманното използване** на техните научни постижения: за стимулиране развитието на човека и на човешкото познание; за подобряване на качеството и продължителността на живота; за съхраняване на биологичното разнообразие в природата.

Науката по своята същност е високо хуманна и трябва да се развива като висше благо за човека. Ученият е морално задължен да противодейства на нехуманното използване на неговите научни резултати (във вреда на човека).

12. Учените и правният ред. Учените и бизнесът.

- Учените са и морално задължени да спазват законите на страната, регулиращи както научната дейност и авторското право, така и другите обществени отношения, в съответствие с европейската харта на изследователите, кодекса за поведение на учените. Проявите на корупция, на социална несправедливост, некомпетентност и нарушение на изискванията на научно-изследователската и преподавателска дейност са несъвместими с академичния морал и са в нарушение на Етичния кодекс.

Когато учените осъществяват и преподавателска дейност, те трябва да спазват етичните правила и изисквания при учебно-възпитателния процес, да бъдат еталон за морално поведение чрез образцова педагогическа практика и във взаимоотношенията при нея.

- Учените подпомагат със своята работа коректния, правомерен, полезен и за другите в гражданското общество, бизнес. Те не трябва да нарушават моралните принципи при търсене на основания и

възможности за реализация, под въздействието на лични и/или обществено неоправдани бизнес интереси.

13. Оценки и санкции от научната общност за неморалните прояви.

- Нарушаването на академичната етика, както и недобросъвестната научно-изследователска или преподавателска дейност са основание за отрицателна морална оценка и санкциониране от научната общност. Отрицателната морална оценка (въз основа на достоверно констатирани нарушения на етични норми) може да намери израз както в критични публикации в научния печат и чрез медиите, така и като се налагат санкции, регламентирани в „Правилник за дейността на Комисията по етика при СУБ”.
- Обвиненията за неетични прояви в науката трябва да бъдат аргументирани и подкрепени с доказателства – т.е. да са достоверни и убедителни. Набеденият за неморално издържана научна дейност има право на защита и до изясняване на случая се приема, че той е добросъвестен учен/преподавател.
- При установяване на нарушения на **етичните правила** в научната дейност, посочени в този кодекс, всеки член на СУБ има правото и моралното задължение незабавно да уведоми писмено Комисията по етика на СУБ, която е помощен орган на Съюза на учените в България. Също така той има правото да получи отговор от КЕ по въпроса в рамките на 1 месец, и да бъде в течение на работата ѝ по случая.
- Ученият, за който е оповестено, че е нарушил правилата на академичната етика, има право да защити името и научното си достойнство чрез използване на допустимите от закона средства за това.

По проблемите на научния морал Съюзът на учените в България си взаимодейства с другите научни организации и най-вече с БАН, ВАК, висшите училища и др.

Този актуализиран **Етичен кодекс** е подготвен и обсъждан няколко пъти в Комисията по етика и утвърден от ОСП на СУБ в заседанието му от 20 март 2008 г.

ПРЕДЛОЖЕНИЕ

ЗА ДОПЪЛНЕНИЕ НА ЕТИЧНИЯ КОДЕКС НА СУБ

Включване на нови точки:

12 а. Ученият в общественото пространство

- Учените съблюдават неутралност и уважение по отношение на политически и религиозни възгледи в научната общност, стига те да не заплашват обществения ред и да не нарушават правата на другите и същевременно отхвърлят и се противопоставят на всеки опит за дискриминация по пол, възраст, раса, произход, както и на политическа нетърпимост и религиозен фанатизъм;
- Учените не допускат в своята научна работа и изяви да бъдат повлиявани от свои или чужди политически и светогледни пристрастия;
- Учените се стремят да получат известност на основата на научни заслуги, а не на лоялност към политици, държавници и бизнесмени, на непрекъснато присъствие в средствата за масова информация;
- Учените не допускат конфликт на интереси при предприемането на каквито и да било действия, свързани с науката и научните изследвания.

12 б. Ученият, медиите, общественото мнение

- Учените реагират на опитите на zlepоставянето на науката, научната общност и на отделни учени, извършвани в общественото пространство преди всичко чрез медиите, както и на разпространяване на фалшифицирани данни за научни изследвания, на опити да се манипулира общественото мнение чрез преднамерено подбрана и превратно поднесена информация. За целта те активно взаимодействат с пресата и електронните медии;
- Учените се стремят да популяризират науката, нейните приложения и използване на научните резултати, да разобличават всички форми на нейното обезличаване и омаловажаване;

Добавяне на нов текст преди последния абзац:

Етичният кодекс на СУБ разглежда проблемите на етиката обобщено, за да обхване основните положения, валидни за всички области на научна дейност, като не пренебрегва и подценява наличието на специфики, характерни за отделните научни направления и дейности.

Като основни нарушения на етиката в научната сфера можем да отбележим:

- Плагиатство – различни форми, в т.ч. с използване на Интернет;
- Фиктивно авторство (цялостно или частично);
- Фиктивно съавторство (членство в научен колектив, участие в проект);
- Фиктивно научно ръководство;
- Фиктивно рецензиране и оценяване на проекти, участие в комисии и съвети;

- Фалшифициране/манипулиране на емпирични данни и описание на неизвършени опити и изследвания;
- Използване на подставени лица при рецензиране/оценяване;
- Многократно публикуване на вече публикувани резултати/текстове и представянето им като новии/оригинални;
- Преднамерено премълчаване на научно участие и публикации в отчети, библиографии, обзори и пр. с цел да се подцени и уязви труда на други;
- Даване на невярна информация и използване на ненаучни аргументи (в т.ч. идеологически) в научни дискусии, оценка на трудове и учени;
- Нереална оценка на качествата на учения и изследователя и неговото фаворизиране или незаслужено задържане в кариерното му развитие;
- Проява на силен лобизъм при избирането на ръководители в научната сфера, формирането на комисии и съвети, определянето на членове на журита и т.н.
- Използване на административното положение и йерархична зависимост за извличане на различни облаги – материални, сексуални, на кариерното развитие и др.